

ספר

עץ השדה

דיני ערלה ונטע רבעי

הלכות פסוקות

ע"פ הכרעת רבותינו הראשונים והאחרונים,
ובפרט על פי הכרעת רבינו הרמב"ם ז"ל
ומרן השולחן ערוך זיע"א

כולל הדרכה מעשית לחקלאים ומשתלות

חיברתיו בחמלת ה' עלי

שניאור ז. בלאאמו"ר הרה"ג ישראל שליט"א רווח

רב אזורי במועצה אזורית גזר
וראש המכון למצוות התלויות בארץ
ומח"ס "קצירת השדה" "שביתת השדה"
"חלקת השדה" "תולעת שני" ד"כ ועוד

בהוצאת

"המכון למצוות התלויות בארץ"
בית עוזיאל

שנת השמיטה תשע"ה

הספר נכתב בדיבוק חברים
עם הרה"ג רבי **משה לנדאו** שליט"א

ונערך בסיוע והשתתפות
צוות המחלקה התורנית של
"המכון למצוות התלויות בארץ"

רבי אליהו ראש שליט"א
רבי מאיר שטורץ שליט"א

הספר יו"ל בסיוע משרד התרבות - מינהל התרבות

©

כל הזכויות שמורות

המכון למצוות התלויות בארץ

מושב בית עוזיאל ד.ו. שמשון מיקוד 99794

טלפון: 08-9214829 פקס: 08-9207911

דוא"ל: macon1@bezeqint.net

עימוד ועיצוב:

"יהודה הפקות"

03-6187365

תוכן העינים

מפתח מפורט בסוף הספר

מכתבים מגדולי וחכמי ישראל על עניני ערלה שנידונו בספר.....ה
בשער הספר.....ט

עץ השדה - הלכות ערלה ונטע רבעי

פרק א	מהות איסור ערלה.....	יז
פרק ב	המקומות החייבים בערלה, והדין בזה"ז בא"י ובחו"ל.....	לב
	מפת ארץ ישראל לגבולותיה.....	מא
פרק ג	סימנים להגדרת עץ לענין ערלה וסוגי הפירות השונים.....	צ
פרק ד	חלקי העץ המותרים והאסורים לענין ערלה.....	קמד
פרק ה	אילנות שניטעו שלא לשם מאכל, לצורך רבים, ועלה מאליו.....	קסב
פרק ו	אילן שנקצץ, נגמם, היוצא מן הגזע ומן השורשים.....	קצו
פרק ז	דין שתילים ועציצים, ודין המשתלות המצויות בזמנינו.....	רה
פרק ח	דיני ערלה בהרכבת ובהברכת אילנות.....	רלב
פרק ט	דין ערלה אצל עכו"ם, ושותפות ישראל עם עכו"ם.....	רסה
פרק י	השימושים המותרים והאסורים בפירות ערלה.....	רפח
פרק יא	מנין שנות ערלה.....	שמא
פרק יב	דין ספק ערלה בארץ ישראל ובחו"ל.....	שס
פרק יג	דין נטע רבעי.....	תג
פרק יד	דיני פדיון וחילול נטע רבעי.....	תלט
	מפתח עינים מפורט.....	תצה

משורשי מצות ערלה ונטע רבעי

שרצה האל להיות האדם מתעורר להלל ה' ברוך הוא בתחילת מבחר פרות אילנותיו, כדי שינוח עליו נועם ה' יתברך וברכתו ויתברכו פרותיו, כי האל הטוב חפץ בטוב בריותיו, לכן צונו להעלותן ולאכול אותן במקום שבחר מימי קדם לעבודתו ברוך הוא, כי שם ציווה ה' את הברכה. ומבחר פירות האילן הם היוצאים בשנה הרביעית.

ועוד יש תועלת לאדם בהיותו מצוה לאכול במקום שהוא קצת פרותיו, כגון זה ומעשר שני וגם מעשר בהמה, כי מתוך כך יקבע מושבו או מושב קצת מבניו באותו המקום ללמד תורה שם, כי שם מורי התורה ועיקר החכמה, וכמו שנכתוב במצות מעשר שני (מצוה תעג) בעזרת השם.

והרמב"ן זכרונו לברכה (קדושים יט כג) כתב בטעם מצוה זו בפירושו, כדי לכבד ה' יתברך מראשית כל תבואתנו, ולא נאכל מהם עד שנביא כל פרי בשנה אחת הלולים לה'. והנה אין הפרי בתוך שלוש שנים ראוי להקריבו, לפי שהוא מועט, גם שאין נותן טעם בפריו טעם או ריח טוב, גם כי רוב האילנות לא יוציאו פרות כלל עד שנה רביעית לנטיעתן, ולכך נמתין לכולן. והמצוה הזאת דומה לבכורים.

ועוד כתב כי אמת הדבר עוד, שהפרי בתחלת נטיעתו עד השנה הרביעית, רב הלחות דבק מאוד, מוזיק לגוף ואיננו טוב לאכילה, כדג שאין לו קשקשת, והמאכלים הנאסרים בתורה שהם רעים גם לגוף.

תשובת מרן עט"ר הראש"ל לצוק"ל

בדין אתרוג שגדל בעציץ שאיננו נקוב

תשובה זו הובאה בספרנו בפרק ז סעי' יא בהערה 1

ב"ה

OVADIA YOSSEF
RISHON LEZION
AND PRESIDENT OF TORAH SAGES COUNCIL

עובדיה יוסף
הראשון לציון
ונשיא מועצת חכמי התורה

ירושלים... גאון... תשנ"ג... JERUSALEM

לכבוד ידועי היקר והנצחה הרמ"ע האב"ו כפ"ת רבי שניאור זלמן
ריוח שליט"א

כבר גיליתם את התשובות שהגדלו בדברי שא"ת נקוב אם הם
כשרים למצות ארבעת המינים, אעפ"י לכתב אמת
אם התשובות אלו שהגדלו בדברי שא"ת, בין אם הדברי
ש' מרס, בין ש' ע"י. וכן הדיון בדברי שא"ת נקוב
ש' מתבט. ואם נוסף יוצא לחוץ יש להשגיח רב'
המשנה למתקן. ויהי נכון שכל אשר יסנה יסנה ויבטל.

ברוך שם כבוד

ובכבוד התורה

אברהם יוסף

נ.ד. שם אינו מאיד שנתים מכון למצות התלויות בדברי אבי בספי ארן
הפ"ד שא"ת הולכים לעורו. תמצתה יבדק להקדיש תורה ולהאמירה

ברוך שם כבוד

אברהם יוסף

תשובת הגאון רבי שלום משאש זצוק"ל

בדין פלפל חריף לענין ערלה

תשובה זו הובאה בספרנו בפרק ג סעי' ח בהערה 9

RABBI SHALOM MESSAS
Chief Rabbi
and Head of Rabbinical Courts
Jerusalem, Israel

הרב שלום משאש
הרב הראשי
וראש אבות בתי הדין
לירושלים

פק' אהרן חפ"ע.

לכבוד הר"מ מקדשן בקדשים. הרב שניאור זיוו שליט"א. י"ד המכון למערכות התאונות בלונדון.
בית עזריאל. אל"ס כב.

על דבר שאלתי בעטן הכלכלי החזיקי לעטן צוזה. ומה המענה במאגניקן.
הנני אהשיב. שבמאגניקן לא היה ולא ישאר כדברי הגב' ארנסת'נין אני סניק בעלמא בעטן זה. והכל
חכמים וחסינים ואפי' מצפה לא נמצאו מאכלין. ואפי' חזוניתם ביוזב. וצכסין בלשך
דינותי בגז. נאיתי' אהכבה כוס' המצדקים את' מעה'נע. מטצק סהול מוציא טיעותי תוך עגה.
ויסניק ביוז' מ"ה הנהג' בלהג' גרע' יוסף שליט'א ביחנה קצת סי' נב'. נבי מצינים. שגלי' ומהנהג'
ותלמידותם אכלו מהם בל' היסוס. ואכן קצת הכנס ציון וצ"ל איצדו והבין אי'חי ע"ב. וצי' במובנת
אמית' צתוך ג'יון ו' שין חפ"ע' אג' הוא הלאה בקי'צב. כל הסבבות הנה. ע'ם הסבג'א שהטיות
הולכין ונמליים ע"ב. ואף שהנאון המזג'א צ"דא. ממעי' בגז. הנה י' אמנה'נע' על מה אמור
ביוז'. ובקט' לבי ה' ג'אונט' שגב'א ביחנה קצת שצב'אן כן בתוספתא. נקלי' קמב' אהי'ענות' י"הו
להקין. וכמ"ס ביחנה קצת הנה. אהיותי נסוף אכס' אהו'. ונ' צומדים בערכי כסמים. אין צמין
אהלדיך. וצדו וצדו אמוד'א אפי' יצבה ה' להחייב הדברים. וכן לעשות צ' צדונו. הוצרכנו אהשיב
כך קא. אחד כגצ'א.

החותם כהנ"ג. מ' אל' ג'ט' (פ"צ)

תשובת מו"ר הראש"ל הגר"ש עמאר שליט"א

בדין ארבעת המינים שגדלו בעציץ שאינו נקוב

עניני ערלה המובאים בתשובה זו, נידונו בספרנו זה בפרק ג סעי' ד ובהערה 7

בעדה"ת ש"טו תמוז בתשנ"ה

שאלה: אתרוגים או ערבות שגדלו בעציץ שאינו נקוב אם הם כשרים לצאת בהם ידי חובתו במצוות ארבעת המינים ולברך עליהם כדין. ואם יש לחלק בין עציץ מחרס או מעץ, או עציץ של מתכת. ואם יש מקום להחמיר בזה לכתחילה.

תשובה:

אכתוב בקיצור גדול מפני הזמן והדחפיות שבענין. השדי חמד (כרך ו' עמוד 149 אות ד') כ' שהחיי אדם (כלל קנ"א) בקונטרס נשמת אדם העלה בצ"ע למעשה, באתרוג הגדל בעציץ שאינו נקוב אי כשר לצאת ידי חובת מצוה ע"ש, ופתח הדביר ח"ב (סי' ר"ג דף ל"ז ע"ב) הביא דבריו ושקיל וטרי, וכתב להוכיח דיוצא בו יד"ח, והביא מ"ש במל"מ בהל' ביכורים פ"ב, דעציץ שאינו נקוב שנטע בו אילן חשוב כנטוע בארץ. דדוקא בזרעים יש

שאלה: אבינו או צמח שגדל בעציץ שאינו נקוב
אם זה כשרים לצאת בהם ידי חובת מצוות ארבעת
המינים ולברך עליהם כדין. ואם יש לחלק בין
עציץ מעץ או מעץ או מעץ או מעץ.
ואם יש מקום להחמיר בזה לכתחילה.
אכתוב בקיצור גדול מפני הזמן והדחפיות שבענין.
השדי חמד (כרך ו' עמוד 149 אות ד') כ' שהחיי אדם
(כלל קנ"א) בקונטרס נשמת אדם העלה בצ"ע למעשה,
באתרוג הגדל בעציץ שאינו נקוב אי כשר לצאת ידי
חובת מצוה ע"ש, ופתח הדביר ח"ב (סי' ר"ג דף ל"ז
ע"ב) הביא דבריו ושקיל וטרי, וכתב להוכיח דיוצא
בו יד"ח, והביא מ"ש במל"מ בהל' ביכורים פ"ב,
דעציץ שאינו נקוב שנטע בו אילן חשוב כנטוע בארץ.
דדוקא בזרעים יש מקום להחמיר בזה לכתחילה.
אכתוב בקיצור גדול מפני הזמן והדחפיות שבענין.
השדי חמד (כרך ו' עמוד 149 אות ד') כ' שהחיי אדם
(כלל קנ"א) בקונטרס נשמת אדם העלה בצ"ע למעשה,
באתרוג הגדל בעציץ שאינו נקוב אי כשר לצאת ידי
חובת מצוה ע"ש, ופתח הדביר ח"ב (סי' ר"ג דף ל"ז
ע"ב) הביא דבריו ושקיל וטרי, וכתב להוכיח דיוצא
בו יד"ח, והביא מ"ש במל"מ בהל' ביכורים פ"ב,
דעציץ שאינו נקוב שנטע בו אילן חשוב כנטוע בארץ.
דדוקא בזרעים יש מקום להחמיר בזה לכתחילה.

לחלק בין נקוב לשאינו נקוב, ולמד מדבריו לענין חובת ד' המינים דהרי הוא כאילו נטוע בארץ ויוצא בו יד"ח. והביא מ"ש בספר ביכורי יעקב (סק"י ובסימן תרנ"א סק"ל) ודקדק מדבריו דפשיטא ליה דיוצא בו י"ח. ע"ש עכ"ל.

וראיתי שהביאו מקיצור ש"ע (סימן ק"ל ס"ב) שכתב, והגדלים במדינותינו צריך לדקדק אם אינם מורכבים, ואם לא גדלו בעציץ שאינו נקוב. וע"ז כתב, משמע שפוסל הדס הגדל בעציץ שאינו נקוב לברכה. ולענ"ד אינו מוכרח דאפשר דרק לחוש לכתחילה קאמר. תדע שגם החיי אדם לא פסק לאסור. ויתירה מזה דהמעייין בנשמת אדם שם (אות א') בעיניו יראה דפשיט ליה להתיר בראיות נכוחות, מהא דערלה, ומהמל"מ, הנז', ואח"כ יצא לדון בעציץ העומד בבית שאין בו עפר (שאפ"ל הוא נקוב) לא נקרא אילן כלל אפילו לענין ערלה, וע"ש שהאריך בזה דבכה"ג הוי תלוש לכ"ע, וכמ"ש הב"י בהדיא בסימן שי"ב, וכ"כ רבינו מנוח בהל' סוכה וכו', ואח"ז כתב, (הנשמת אדם), שבת י וראיתי דיש להביא ראיה דאפילו גדל בעציץ שאינו נקוב ובבית אע"פ שלא ראה פני קרקע (דבכה"ג כתב כבר דחשיב תלוש לכ"ע) מ"מ נקרא עץ ויוצא בו י"ח, וע"ש שהאריך בזה מאד להוכיח כן. אלא שבסוף דבריו ממש חזר וכתב, אך צ"ע שהרי כתב הרמב"ם (פ"ב מהל' תרומות) מה דגן ותירוש מיוחד שהוא גידולי קרקע, וא"כ ה"נ נימא מה כפות וכו', וצ"ע למעשה. עכ"ל.

וכבר עמד ע"ז ידידי הרב שניאור רווח שליט"א במאמרו שבתנובות שדה, הוצאת המכון למצוות תלויות בארץ שבראשותו. ומלבד הפליאה על ההיקש לדרוש מזה מליבנו, הנה עוד י"ל דשאני היא

דדגן תירוש ויצהר, דהרמב"ם ז"ל למד כל גידולי קרקע שחייבים תרו"מ מדאורייתא, מדגן ותירוש ויצהר שמפורשים בתורה, וע"כ הביא כלל זה ללמד לכל דדמי לדגן תירוש ויצהר, והיינו שהוא אוכל אדם. ונשמר, וגידוליו מן הארץ, וע"ש במרן ז"ל בכסף משנה מ"ש בזה. אבל כאן שמצות לולב ומיניו היא בדברים המפורשים בתורה בלבד, ולא לומדים לרבות את הדומה להם. מהיכי תיתי שנדרוש בה דרשות מליבנו.

ומ"מ כפשוטו נראה דלא מספקא ליה אלא באופן דגם בערלה חשיב תלוש, וכמ"ש דהיינו בעציץ המונח בבית שאין בו עפר, אבל עציץ שאינו נקוב המונח על הארץ, דלגבי ערלה חשיב כגדל בארץ ממש מפני כוחו של האילן, (ושאר טעמים שבירושלמי ובמפרשים), ולהרמב"ם והש"ע אין חילוק בין עציץ של חרס או של עץ. בזה נראה מדבריו שנשמט אדם דפשיטא ליה שיוצאים בהם יד"ח.

ובר מן דן לא נדחה פשיטותם של אותם פוסקים, מפני הספק הזה שיש מקום גדול לערער עליו. וגם בערוך השלחן פסק בזה להתיר.

וראיתי שפלפלו בזה באורך להשוות דין ד' מינים לדין ערלה בענין זה. ומלבד דאינו מוכרח כלל, שיהי ערלה מהתורה תלויה בארץ, (עיין בדברי הרמב"ם פ"י מהל' מעשר שני ה"ד, וברדב"ז שם בשם הירושלמי) ולא מצאנו חילוק בין נקוב לשאינו נקוב אלא למצוות התלויות בארץ, או לענין שבת וטומאה, שבזה יש נ"מ ברורה בין מחובר לתלוש. אבל מצות ד' מינים לא ראינו מעולם שיש נ"מ בין מחובר לתלוש. ועוד דגם בערלה משוים בעציץ שאינו נקוב לנקוב מפני כח יניקת האילן, ובשמע שלמה ח"א (חיר"ד סימן ז' אות ו') הארכתי בזה. וק"ו לענין ד' מינים.

ואפילו בעציץ של מתכת דמסתבר שאינו יונק כלל אפי' נטע בו אילן, מ"מ אפשר דבארבעת המינים שגדלו בו יוצא בהם ידי חובה לכ"ע דכאן לא בעינן גידולי קרקע דוקא. ובפרט שאפילו בערלה נחלקו גדולי דורנו אם חייב בערלה. והגרש"ז אורבאך זללה"ה חשש לזה, וק"ו לארבעת המינים שיש להתיר אפילו לכתחילה ליטול ולברך עליהם אפילו גדלו בעציץ מתכת שאינו נקוב, אין זה תלוי בגידולי קרקע רק בפרי הדר או כפות תמרים, וכל ששמו עליו דיו. ויש הרבה מה להאריך בדבר זה ועוד חזון למועד אסירצה השי"ת. (ובדברי הנשמט אדם יש ראיות נכוחות לכל זה.)

העולה לדינא:

אפשר לכתחילה לקיים מצות ארבעת המינים בגידולי עציץ שאינו נקוב בין אם הוא מחרס ובין שהוא מעץ. וכן הדין גם בעציץ אטום לגמרי כמו של מתכת וכיו"ב, והמחמיר בשל מתכת וכיו"ב תבא עליו ברכה, ואם נופו יוצא לחוץ יש להתיר גם זה בשופי. זה הנלענ"ד.

והנה ידידי הרש"ז רווח שליט"א הרב דבית עוזיאל כתב ע"ז תשובה ארוכה והעלה כהנ"ל, וכתב משם הגר"י נויבירט שליט"א שאמר לו שכן פסק גם הוא בתשובה כת"י, ושכן פסק להלכה ולמעשה הגאון הגדול מוהרש"ז אוערבך ז"ל.

בשער הספר

יום ראשון ששה ועשרים יום לחודש שבט תשע"ה

וכי תבאו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם
ערלתו את פריו שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל:
ויקרא פרק יט פסוק כג

ערלה נוהגת בכל מקום ובכל זמן, בין בשל עובד כוכבים בין בשל ישראל,
אלא שבשל ארץ ישראל היא מן התורה ובחוצה לארץ הלכה למשה מסיני.
שולחן ערוך יורה דעה הלכות ערלה סימן רצד סעיף ח

הנה דין זה שערלה נוהגת בכל מקום גם בחו"ל, צריך ביאור. ואמנם בחו"ל אין זה
מדאורייתא אלא מהלכה, וקיי"ל שזה הלכה למשה מסיני [וכמו שהבאנו כל מקורות
הדין בריש פרק שני], אולם עדיין צריך ביאור שזה שונה בתכלית, שהרי זה מצווה
התלויה בארץ, ומדוע קיבל משה בסיני שאיסור זה נוהג גם בחו"ל?

והנה לענ"ד יש כמה דרכים לבאר זאת, אולם בראש נבאר הטעם של איסור ערלה
כפי שהביאו רבותינו במדרש והראשונים והאחרונים הבאים אחריהם. ראשית נביא
דברי המדרשים בתמצית, בפסיקתא (פרשת קדושים) "וערלתם ערלתו: ערלה בכל מקום
מאוסה. ערלה, שהכנענים נתגנו בה שנאמר (ירמיה ט): כי כל הגוים ערלים (וכאן הוא אומר
וערלתם ותרחקו) עיקר ערלה מאוס". ובילקוט שמעוני (עה"פ בפר' קדושים): "וערלתם ערלתו
את פריו: מדבר בתינוק, שלש שנים יהיה לכם ערלים שאינו יכול לא להשיח ולא לדבר,
ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש שאביו מקדשו לתורה, הלולים שמהלל להקב"ה,
ובשנה החמישית תאכלו את פריו משעה שהוא מתחיל לקרות בתורה, להוסיף לכם
תבואתו מכאן שנו רבותינו בן חמש שנים למקרא, בן עשר שנים למשנה, בעוה"ז אדם
מלמד את בנו תורה ומשכחה, אבל לעתיד לבא הקדוש ברוך הוא מלמדה שנאמר וכל
בניך למודי ה' ורב שלום בניך".

ובראשונים מצאנו פירושים שונים, ונביאים בתמצית: האבן עזרא על הפס' פירש:
"וטעם וערלתם ערלתו שאותו הפרי הוא חשוב כערלה שהיא מזקת ולא תועיל כערלת
שפה ואוזן וערלת בשר. וטעם וערלתם שיהיה נחשב בעיניכם כדבר ערלה, גם יפה
הוא מתורגם בארמית". והרמב"ן על הפס' כתב: "וטעם המצוה הזאת, לכבד את ה'
מראשית כל תבואתנו מפרי העץ ותבואת הכרם ולא נאכל מהם עד שנביא כל פרי
שנה אחת הלולים לה'. והנה אין הפרי בתוך שלש שנים ראוי להקריבו לפני השם
הנכבד, לפי שהוא מועט, ואין האילן נותן בפריו טעם או ריח טוב בתוך שלש שנים,

ורובן לא יוציאו פירות כלל עד השנה הרביעית. ולכך נמתין לכולן ולא נטעום מהם עד שנביא מן הנטע שנטענו כל פריו הראשון הטוב קדש לפני השם ושם יאכלוהו ויהללו את שם ה', והמצוה הזאת דומה למצות הבכורים". ועוד הוסיף: "ואמת הדבר עוד, כי הפרי בתחילת נטיעת האילנות רב הלחות דבק מאד מזיק לגוף ואיננו טוב לאכלה, כדג שאין לו קשקשת (לעיל י"א ט), והמאכלים הנאסרים בתורה הם רעים גם לגוף". ועוד הביא מדברי הרמב"ם במורה נבוכים (ג' לז) כטעמו ברוב המצות, כי היו לחרטומים ולמכשפים בזמן ההוא מיני כשוף יעשו אותם בעת נטיעת האילנות ויחשבו כי בהם ימהר האילן להוציא פריו קודם זמנו הידוע במנהגו של עולם, ובבואו יקריבו את הפרי לפני העבודה זרה שעשו בשמה הכשוף ההוא, ולכך צוותה התורה באסור הפרי הבא קודם שלש שנים שלא יבאו לעשות המעשים הרעים ההם, כי רובי האילנות יביאו פירות בשנה הרביעית. ושנאכלהו לפני השם, היפך אכלם אותו לפני עבודה זרה". וכתחילת דברי הרמב"ן שאין ראוי להביא לפניו ית' פירות שאינם ראויים, כן פירש גם החזקוני עה"פ בפר' קדושים. ורבי מנחם ריקנטי בפירושו על התורה (עה"פ בפרשת קדושים) הביא בתחילת דבריו את דברי האב"ע ז"ל: כתב החכם רבי עזרא ז"ל, וזה לשונו: הטעם כי כחות האילן אינן נבדלין זה מזה עד שלשה שנים, ומן הטעם הזה אמרו (נדה מד ע"ב) באשה פחותה מבת שלשה שנים ויום אחד כנותן אצבע בעין, שעדיין אין בתוליה נגמרין עד לאחר שלשה שנים והן חוזרין לאחר מכן. ויום אחד שאמר באשה, הוא כנגד השנה הרביעית שהיא מצות עשה להיות נטע רביעי, עכ"ל ז"ל. אמנם דעת חכמי הקבלה האחרונים, וכן נראה דעת רבותינו זכרונם לברכה בספר הזוהר, כי כל השלשה שנים הראשונים כחות הטומאה שולטין באילנות, ולפיכך נקראין ערלה, ופירותיהן נולדים מן הכח ההוא, והנהגה מהן נהנה מכחות הטומאה הנקראת ערלה, והכחות ההם נקראין לבעלי הקבלה קליפי אילן העליון. ושמעתי כי בתוך שלשה שנים ראשונים פועלין בעלי הכשפים פעולותיהן, ומשלשה שנים והלאה נמשך על אותה הנטיעה כח אחד של קדושה, והיא קדש הלולים. והבן אמרו להוסיף לכם תבואתה, בה"א, רומז לה' אחרונה של שם הבאה בשנה החמישית אחרי העדר כחות הערלה והטומאה השולטין. וכבר ידעת בסוד העומר ושתי הלחם כי אלו הכחות ממשלתן בתחלה. וטעם להוסיף לכם, הוא על כל ענין הנזכר למעלה, כי אחרי קבלת כחות הטומאה חלקם בפירות הערלה ההולכים לאיבוד והסרתם מכרם השם יתעלה נטע שעשועיו ונתינת חלק למקום הקדושה עכ"פ תחול תוספת ברכה למטה, כי בהתקן הצינורות העליונות ישפיעו למטה, כענין שנאמר (הושע ב, כג): "אענה את השמים והם יענו את הארץ והארץ תענה", ומלת תענה כאילו יקראוה יושבי הארץ להשפיע להם. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה בספר הזוהר (ח"א י"ח ע"א): תוקפא דרוחא מסאבא בכל אינון תוקפין, ואינון רזא דערלה וכו'. ומן התורה אין המצוה הזאת נוהגת רק בארץ ישראל שנאמר וכי תבאו אל הארץ, הטעם הוא כי הכחות הנזכרים הם סביב אילן העליון, שנאמר (יחזקאל ה, ה): "זאת ירושלים בתוך הגוים שמתיה" וגו', וכתב

(תהלים יב, ט): "סביב רשעים יתהלכון". ולפי דעת רבותינו ז"ל הלולים מלשון הלולא, והרמז לזיווג כנסת ישראל להקב"ה, עכ"ד. ובסו"ד הביא דברי ספר הזוהר (ח"ג פז ע"א) כלשונו, יעו"ש.

והרב רבינו בחיי (ע"ה פ בפרשת קדושים) ריכז כמה טעמים ע"ד הפרד"ס, וראשית הביא ע"ד הפשט, טעם המצוה לתת כבוד להקב"ה מהפרי הראשון הגמור הטוב שבארצנו ושלא נאכל ממנו עד אשר נביא שנה אחת כל פריו הלולים, וידוע כי האילן בתוך שלש שנים פריו מועט ואין בו טעם או ריח, ולכך אינו ראוי שנקריב אותו לפני ה', ורוב האילנות אינן מוציאות פירות עד השנה הרביעית לפי שכחו אינו נגמר בתוך שלש עד שתכנס השנה הרביעית. וכן בטבע התולדות במין אדם עצמו, והוא שאמר באשה פחותה מבת שלש שנים ויום אחד כנותן אצבע בעין דמי ובתוליה חוזרין, והצריכו יום אחד כנגד השנה הרביעית שהפרי קדש. ועל כן באה המצוה הזאת שלא נטעום מהנטיעה שנטענו עד הביאנו כל פריו הראשון הנגמר הראוי והמובחר קדש הלולים לה', לאכלו שם ולהלל את שמו עליו.

ועוד הוסיף, כי מדרך הטבע עוד כי הפרי בתוך שלש שנים הוא מזיק מאד לגוף מפני שיש בו ליחות מושפע מכח יניקת הארץ, ועדיין לא עבר עליו זמן כל כך שיתחמם בכח השמש ויתחמם בכח האויר, ועל כן הפרי כלו עפריי מימי, תגבר עליו הליחה מאד ותזיק האוכלו, כענין הדג שאין לו קשקשת שהליחה גוברת עליו ביותר לרוב ליחות המים שהוא שוכן בהם בתחתוניהם ובמעמקיהם.

ועל דרך הדרש כתב: "שלש שנים יהיה לכם ערלים", מדבר בתינוק שאינו יכול להסיח ולדבר עדיין, "ובשנה הרביעית קדש", שאביו מקדשו לתורה, "הלולים לה'", שהוא מהלל להקב"ה, "ובשנה החמישית תאכלו", שהוא מתחיל לקרוא בתורה, מכאן ואילך "להוסיף לכם", מכאן שנו רז"ל: (אבות ה, כא) בן חמש שנים למקרא בן עשר שנים למשנה, לפי שבעוה"ז אדם מישראל מוליד ומוליד בנו לבית הספר, יגע בתורה, ומתוך עונו מת ואינו שמח ממנו, אמר להם הקדוש ברוך הוא: בעוה"ז על ידי שיצר הרע מצוי בכם אתם חוטאים ובניכם מתים, אבל לעתיד לבא אני מסיר מכם יצר הרע ואתם מולידים ושמחים בהם, שנאמר: (ישעיה סה, כג): "לא יגעו לריק ולא ילדו לבהלה כי זרע ברוכי ה' המה וצאצאיהם אתם".

ועל דרך השכל, השמים והארץ הם סבה להוצאת הפרי בכח עליון והם בדמיון הזכר והנקבה, זה פועל וזה מקבל, וזהו ענין הכתוב על המטר הבא מן השמים שנאמר (ישעיה נה, י): "והולידה והצמיחה", ועד שלש שנים אין הארץ מסכמת בבשול הפרי ולא השמים מסכימים לתת בו כח הבשול, וכיון שכן כל האוכל מן הפרי תוך שלש שנים

הנה זה כמראה עצמו שאין לו חלק בשמים ובארץ ואין לו חלק בהקב"ה, והנה הוא נוטלו בלא רשות של מעלה ושל מטה, ולכך אסרתו תורה תוך שלש. ורבינו משה ז"ל נתן במצוה הזאת טעם בפרק (שביעי) [לז] מספר המורה כי היו לעובדי ע"ז בזמנים ההם מיני כשוף שהיו עושין בעת נטיעת האילנות, והיה מזומן ביד כל אחד מהם דבר שיזרו אותו שם בשעת נטיעה במקום האילן או סביביו והיו חושבין שיהיה האילן ממחר להוציא פריו יותר מהנהוג מטבעו של עולם, ולכך צוה תורה באיסור הפרי הבא קודם שלש שנים שלא יבאו לעשות המעשים הרעים ההם, כי רובי האילנות יביאו פרים בשנה הרביעית, ושנאכלהו לפני ה' הפך אכלם אותו לפני ע"ז כי מחלת הנפש שהיא אמונה רעה בדמיון מחלת הגוף אינו מתרפאת אלא עם ההפך.

ועל דרך הקבלה כתב לבאר: מצות ערלה שהרחיקה תורה הנטיעה שלש שנים כנגד השלש העליונות הראשונות שאין לנו בהם השגה, וכנגדם גם כן: "תהו ובהו וחשך", והשנה הרביעית כנגדה גם כן: "ורוח אלהים מרחפת על פני המים", כי אינו הסתר גמר ולא השגה גמורה, כן השנה הרביעית אינו התר גמור כי מותר הוא בפדיון ואסור הוא בלא פדיון, והשנה החמישית כנגד ה"א"י אור" שהיא צורה גמורה, כי כן השנה החמישית היתר גמור וזהו: "להוסיף לכם תבואתה", בתוספת ה"א, כי כן האור נזכר חמשה פעמים בפרשה, ולכך הזכיר כאן שלשה פעמים ערלה, שנאמר: "וערלתם ערלתו", "יהיה לכם ערלים", לרמוז כי כל שנה ושנה יש לה ענין בפני עצמו שהוא דוגמתו, ושלשתם הסתר גמור וזה מבואר.

והנה לרוב הטעמים ששנינו כאן מאד מבורר מדוע גם בחו"ל נאסר, שהרי אם הפירות של שלש השנים הראשונות הם מאוסים כערלה, וק"ו אם הם מזיקים לגוף, וכמו כן אם באה התורה להרחיקנו מן הכישופים, הוא הדין גם בחו"ל, וכן אם כוחות הטומאה שולטים בשנים הראשונות, ה"ה גם בחו"ל אותו ענין, ובפרט אם מקור העוון הוא מן האדמה שחטאה ואם אין ענין כלל של ארץ ישראל, אלא שלפי"ז אדרבה תתהפך השאלה מדוע אם כן אין חו"ל שווה ממש כאר"י, והוא רק מהל"מ ולא מהתורה? והנה בס"ד מצאתי להגאון בעל ההפלאה בספרו פנים יפות (עה"פ בפרשת קדושים) שיישב את הדברים בביאור אחד, ובתחילת דבריו הביא את דברי המהר"ם אלשיך ועוד מפרשים, שהטעם שיש כח לחיצונים לשלוט בשלש השנים הראשונות, ומבאר שהטעם הוא מפני החטא שחטאו העצים וכדכתיב בבראשית (פ"א פס' יא) עץ פרי עושה פרי, ופירש"י שיהא טעם העץ כטעם הפרי והיא לא עשתה כן, אלא ותוצא הארץ עץ עושה פרי, לפיכך כשנתקלל אדם על עונו נפקדה גם היא על עונו ונתקללה, והטעם לפי שהיא גורמת חטא אדם שנברא עפר מן האדמה, כמ"ש בפ' בראשית (ב. ז) כי ע"ז נצטווה אדם הראשון ומלאו את הארץ וכבשוה דהיינו שיכבשו את הרע ולברר את הטוב, והוא ענין שתכבש הנשמה שהיא בעלת השכל את הגוף שהוא עפר מן האדמה, וכיון שאדם לא כבש אותה נגזר עליו כי עפר אתה ואל עפר תשוב, וכמ"ש בפס' לעבוד את האדמה

אשר לוקח משם כענין שנאמר (ירמיה יג, כא) ואת למדת אותם עליך אלופים לראש, שכיון שלא כבשו את האומות ונכנעו להם נענשו להיות להם לעבדים, וכן בשביל שלא כבשו את האדמה נענשו לעבוד את האדמה, וענין הכיבוש הזה עשתה התורה שלש שנים כענין שמצינו בחזקת הבתים ושדה שחזקתן שלש שנים, והוא מטעם דכל שלש שנים עדיין שם בעלים ראשונים עליו ומזדהרו אינשי בשטרי (ב"ב כט א) וכן מצינו גבי שכיר דכתיב (ישעיהו טז, יד) "בשלש שנים כשני שכיר", שאחר שלש שנים נקרא שם עבדות עליו דכתיב ביה (דברים טו, יח): "כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים". ובהמשך דבריו הוסיף: ומטעם זה כתבנו בחידושי קידושין (דף ל"ט ע"א) כל האומר אין ערלה בח"ל לא יהא לו נין ונכד משליך חבל בגורל בקהל ה', דהיינו שהם אומרים שאין ענין ערלה שהוא לברר מן הרע שבו בח"ל אלא בארץ ישראל לבד, א"כ הם מוציאים שם רע על ארץ ישראל שהוא גרוע מח"ל, ובאמת אין הדבר כן שכיון שפגמה האדמה אין לחלק בשום מקום, והוא כענין חטא המרגלים שהוציאו דיבת הארץ ופירותיה והיה העונש שלהם שלא היו לבניהם חלק בגורל הארץ, כמו כן קללם שלא יהיה לבניהם חלק בגורל ה', ועיקר הטעם שאפילו למ"ד (קידושין לח ב) שאין דין ערלה נוהג בח"ל מן התורה הוא שהרע החיצוני הוא נאחז ומתגרה דוקא במקום קדושה, כענין מת ישראל מטמא יותר מהאומות וכן טומאת זיבה וכיוצא בה, מטעם שאין החיצונים מתדבקים אלא במקום קדוש. ובזה גם פירש שם את דברי הילקוט בפרשת קדושים, שציוה לישראל כשאתם נכנסים לא"י לא תתעסקו אלא במטע תחילה, והטעם כדי לברר את הרע בג' שנים ויהיה אח"כ כל פרי קודש הלולים, עכ"ל. הנה אם כן נמצינו למדים שאף אם תקשור זאת לקרקע, עדיין זה חסרון של הקרקע בכל העולם ולא בהקשר לארץ ישראל בדווקא, ומכאן ההבדל בין איסור ערלה הנוהג גם בחו"ל למצוות אחרות התלויות בארץ.

אודה ה' בכל לבב, על אשר סייע בעדי, להוציא ספר נוסף בסדרת "השדה" העוסק בהלכות ערלה ונטע רבעי, וכולל בתוכו הרבה מן ההנחיות שהגיעו מתוך הנסיון עם חקלאים והעוסקים בתחום זה, ואנו מביאים את הדברים לתועלת הרבים, וב"ה זכינו וחלק נכבד מן ההוראות שמענו גם ראינו אצל גדולי דורינו ובראשם מרן הראש"ל הגאון רבינו עובדיה יוסף צוק"ל, ועוד מחכמי דורינו וצ"ל, ויבדל"א חכמי דורינו שליט"א, והשתדלנו לציין ולהביא את דעתם הגדולה בכל מקום שאליו משתייכת ההוראה שקיבלנו.

ספר זה יוצא לאור עולם, במסגרת האכסניה המפוארת של "המכון למצוות התלויות בארץ", שמיום היווסדו היה תחת נשיאותו של מרן הראש"ל הגאון רבינו עובדיה יוסף צוק"ל, עד אשר עזבנו לאנחות, מי יתן ובקרוב ממש נזכה לקבל פני משיח צדקנו, ונזכה לראות בתחית המתים עין בעין, ותשוב השמחה אל ליבנו [ספר

זה רובו ככולו היה מוכן עוד בחיי חיותו של מרן, וכמה קשה היה לקראת ההדפסה לעבור בכל אותם עשרות ציונים שציינו מדבריו ולשנות את אופן איזכורו לאחר פטירתו לחיי עוה"ב]. ואחריו זכינו לקבל את הדרכתו התמידית של מו"ר שיבדל לחיים ארוכים, הראש"ל הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א שבכל עת מפנה את זמנו היקר מאד על מנת לענות ולהדריכנו בדרך הנכונה והראויה. יהי"ר שה' יאריך ימיו מתוך שובה ונחת, וימשיך ללמד ולהדריך את עם ישראל תורה ודעת עד ביאת גואל ועד בכלל.

ברכה מיוחדת לי, אל איש רם המעלה, הרה"ג רבי משה לנדאו שליט"א העוסק בתורת זרעים תדיר, ולן בעומקם של הלכות אלו, שזכיתי והוא לי משמש כחברותא שעל כגון דא קבעו חז"ל "או חברותא או מיתותא", וב"ה זכינו לעסוק בתורת שביעית יחד, ועתה סיימנו תורת ערלה, ובע"ה עוד היד נטויה אל שאר מצוות הארץ, ובעיסוקינו גם יחד בספר זה מתחילתו ועד סופו נשלמה כתיבתו והוא יצא לאור עולם, יהי רצון שיראה רוב נחת של תורה וקדושה מכל יוצ"ח ויזכה לראות את כל צאצאיו תחת החופה בקרוב ממש. ועמו ברכתי ותודתי נתונה לשאר חברי המכון, המחלקה התורנית, המחלקה היישובית, הרבנים, מנהלי המחלקות, צוות המעבדה, מפקחים, וכל אנשי המזכירות, כל אחד לפי כבודו ומעלתו, יהי"ר שיראו ברכה בעמלם, ויראו את כל יוצ"ח הולכים בדרך ה' בלא סטייה כלל, וימלא ה' כל משאלות ליבם לטובה. וברכה מיוחדת לי אל מעלת ידידי הרב אביחי בן ססי שליט"א, שטרח טירחה מיוחדת במינה להגיה חלק ניכר מן הספר, ובמיוחד על עבודת האינדקס המצורף לספר זה, ועשה זאת במסירות תוך שמנע מעצמו שינה כמה לילות, ועסק בזה רבות למרות כל טרדותיו המרובות, ישלם ה' שכרו, ותהיה משכורתו שלימה מאת ה'. ועמו אל ידידנו המיוחד העומד בראש חברת העיצוב "יהודה הפקות" על טרחתו המיוחדת וההשקעה המרובה מעבר לתפקידו, כדי שספר זה יצא מושלם, נהיר ובהיר, ומבית ומחוץ ציפהו, תחזקנה ידיו, להמשיך ולזכות את עם ישראל, ויראה ברכה בכל עמלו.

ולי נאה לברך ולהודות להורי היקרים א"א הרה"צ רבי ישראל רווח שליט"א ואמי מורתי תחי', על אשר הדריכוני ומסייעים בידי עצה ותבונה בגשמיות וברוחניות עד היום הזה, יהי רצון שיאריכו ימים ושנים טובים ובריאים ויזכו לרוות נחת יהודית מכל יוצאי חלציהם. ואחריהם בקודש למו"ח רבי אליהו פרוור ורעייתו תחי', שיחיו ויזכו לרוות נחת מכל יוצ"ח מתוך בריאות איתנה גו"נ. ואחריהם בשיר ארנן, מזמור תודה אנגן ותודה והוקרה אתן, לנוות ביתי רחל תחי', על עזרתה וסיועה בכל עת ובכל זמן, בכל העניינים הן הרוחניים והן הגשמיים ואף נוטלת על שכמה הרבה מעול הציבור. יהי"ר שנזכה לראות רוב נחת יהודית מילדינו ומנכדינו שיחיו ונזכה לראותם ת"ח ויראי השם, הולכים בדרך ה'. ונזכה לראות בשמחתם מתוך בריאות גו"נ, ולא תמוש התורה מזרעינו ומזרע זרעינו עד עולם, אמן.

בברכת התורה
המתבר

**הלכות ערלה
ונטע רבעי**

פרק א מהות איסור ערלה

א. נאמר בתורה (ויקרא יט, כג): "וכי תבאו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו את פריו שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל". ומכאן, שכל הפירות שיוציא אילן מאכל בתוך שלש שנים מזמן נטיעתו אסורים משום ערלה¹. ציווי זה נצטוו ישראל מיד עם בואם לארץ ומיד עם תחילת הכיבוש, ולא נתחייבו אלא על עצים שניטעו מכאן ואילך. אולם עצים שכבר היו נטועים בכניסתם לארץ, היו פטורים מן הערלה אף שלא עברו עליהם ג' שנים². ונוהג דין ערלה גם לאחר חורבן הבית³. ונוהג דין ערלה גם בחו"ל [ויתבאר דינו בפ"ב].

.....

בזה הגאון רבי ירוחם פערלא בביאורו על הרס"ג (ח"ב סי' קל"ח) ע"ש.

2. הא שנתחייבו עם כניסתם לארץ רק על מה שהם נטעו, כן שנינו במשנה (ערלה פ"א מ"ב). והירושלמי שם למד דין זה מדכתיב: "כי תבאו... ונטעתם", פרט לשנטעו נכרים קודם שבאו. והנה, רבנו הרמב"ם בפירושו על המשנה שם כתב: "אע"ג שלא כבשו את כל הארץ". משמע מהרמב"ם שהחויב התחיל לאחר שלכה"פ כבשו חלק מן הארץ, אך אם נטעו לפני תחילת הכיבוש אף שכבר באו לארץ פטור מן הערלה [וכן משמע בתו"ט]. אולם בספרו היד החזקה (הל' מע"ש פ"י ה"ט) כתב, דמעת שבאו כבר נתחייבו, משמע שמיד עם הביאה לארץ אף שלא התחילו עדיין בכיבוש ולא כדבריו בפיהמש"נ. וכן דקדק בספר שושנים לדוד [הוב"ד בתוס' אנשי שם ובמקו"צ

1. דין זה נתבאר ברמב"ם (הל' מע"ש ונט"ר פ"ט ה"י) ובשו"ע (יו"ד סימן רצ"ד ס"א) ואסורים הפירות הן באכילה והן בהנאה ויבואר לקמן. והנה, איסור לאו נכתב בפסוק זה להדיא, אולם נחלקו הראשונים האם יש גם מצות עשה הנכללת בפסוק: "וערלתם ערלתו את פריו", ונפק"מ לענין השתמשות בפרי ערלה לצורך מצוה האם ידחה העשה את הלאו של ערלה, או שערלה היא עשה ולא ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה. דעת התוס' בב"ק (קא ע"א ד"ה ולא) והלבוש (סי' רצ"ד סכ"ד) וכן משמעות הירושלמי (רפ"ג דערלה), וכן היא המשמעות בראשונים נוספים כהבה"ג והיראים שיש עשה בערלה. לעומת זאת, הרמב"ם ושאר הראשונים מוני המצוות לא מנו מצוה זו. והתשב"ץ בספר זוהר הרקיע (סי' ע"ב) כתב במפורש שאין בערלה מצות עשה. והאריך

"כי תבואו... ונטעתם", שמהא למד הרמב"ם בהל' מע"ש שהנטיעה מחייבת לאחר ביאה, הרי זה גופא קיי"ל שהביאה האמורה כאן היא ירושה וישיבה, ועל כך נשאר המשנ"ר בצ"ע. והנה בתוס' רעק"א על המשנה כאן בריש ערלה, הביא מהטורי אבן שלהדיא מבואר שגם בתוך הי"ד שנים לאחר שנכנסו יהיה להם איסור אכילה של ערלה על עצים שניטעו לאחר שנכנסו לארץ, וזה דלא כמשנ"ר שכתב שאיסור אכילה החל רק לאחר הכיבוש. אולם כאן על דבריו יקשו דברי הספרי ממש.

אולם באמת מה שכתב המשנ"ר לשאלו מהספרי הנז', כבר הקשו קושיא זו להדיא בירושלמי על המשנה שלנו, שמקשה הירושלמי שם: "נטעו אף על פי שלא כיבשו חייב. וכרבי ישמעאל דאמר כל ביאות האמורות בתורה לאחר ארבע עשרה שנה נאמרו. שבע שכיבשו ושבע שחילקו. רבי הילא בשם רבי לעזר מודה רבי ישמעאל בחלה ובערלה". ומבאר בפני משה שם: "קושיא היא, כלומר וכו' ישמעאל דאמר לעיל בפ"ב דחלה ובכמה מקומות דכל מקום שנאמר ביאה אינה אלא לאחר י"ד שנה שכיבשו ושחילקו, ומאי עביד לה להמתני', ומי נימא דפליג ר' ישמעאל על הא דתנינן אף על פי שלא כיבשו חייב, דהרי בערלה כי תבואו כתיב. וקאמר ר' הילא דלא היא אלא דמודה ר' ישמעאל בחלה ובערלה דנוהגין מיד אף על פי שלא כיבשו, וטעמא בחלה כדמפרש לקמיה, ובערלה טעמא דריבה הכתוב מדכתיב "כי תבואו... ונטעתם כל עץ" כדדריש לה בת"כ שהבאתי במתניתין". עכ"ד. וכן גרס בירושלמי הר"ש משאנץ על

על גליון הרמב"ם, עיין שם שתלה את חילוק השיטות בשאלה האם אילן שנטעו נכרי ברשותו ולעצמו חייב בערלה או לא. וע"ע בדרך אמונה שם בציון ההלכה אות קט"ו]. וכן פירש את המשנה בפ"י הריבמ"ץ עי"ש. ועי"ע במשנה ראשונה שם שכתב שגם מה שניטע אחרי הכניסה ולפני הכיבוש יאסור רק לאחר הכיבוש, אבל אכלו קודם הכיבוש פטורים. ועי"ש שכל זה ביאר בדעת הרמב"ם, אלא שעדיין נשאר בצ"ע מדוע יחייב על נטיעה קודם שנכבש, והרי שנינו בספרי (ק): "וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם בבאכם אל הארץ אשר אני מביא אתכם שמה, ר' ישמעאל אומר שינה הכתוב ביאה זו מכל ביאות שבתורה שבכל ביאות שבתורה הוא אומר והיה כי תבאו אל הארץ והיה כי יביאך ה' אלהיך וכאן הוא אומר בבואכם ללמדך שכיון שנכנסו ישראל לארץ מיד נתחייבו בחלה." עכ"ל. ורש"י הביא את דברי הספרי בפירושו עה"ת (במדבר טו, יח) וז"ל: "בבאכם אל הארץ - משונה ביאה זו מכל ביאות שבתורה, שבכולן נאמר: כי תבא, כי תבאו. לפיכך, כולן למדות זו מזו וכיון שפרט לך הכתוב באחת מהן שאינה אלא לאחר ירושה וישיבה - אף כולן כן. אבל זו נאמר בה 'בבואכם', משנכנסו בה ואכלו מלחמה נתחייבו בחלה". הנה אם כן שנינו שחובת ערלה היא רק לאחר ירושה וישיבה, ואין די בביאתם לארץ. ואכן, לפי חילוק הנז' לעיל איסור האכילה הוא לאחר כיבוש וזה שווה עם הספרי, אולם הא שניטעה מחייבת גם לפני ירושה כל שזה לאחר ביאה, בזה המשנ"ר נשאר בצ"ע מהיכן מקור הדין, והרי מה שכתוב בתורה

התורה והלכה

משיח צדקינו ותשוב קדושת הארץ, דהיינו, כל מה שיימצא נטוע יהיה פטור מן התורה מערלה [אולם אין זה מתרץ את הרמב"ם שסובר שקידשה לעתיד לבוא]. ג. נפ"מ לארצות נוספות שייכבשו על ידי מלך המשיח. ד. נפ"מ לארצות נוספות שהיו ישראל כובשים אחר שכבשו את כל ארץ ישראל, שאז היו יכולים לכבוש ארצות נוספות ולקדשם. והנה למעשה אם כן, אף שאם לא עברו על העץ שנות ערלה, מכל מקום היו מותרים משום איסור ערלה על אותם עצים שמצאו נטועים כשנכנסו לארץ, וכך מבואר במשנה וברמב"ם שם, ובירושלמי שם נאמר על זה בשם ר' אבא: הדא אמרה "שורש פטור פוטר", ומסביר שם הפנ"מ שאע"פ שאח"כ המשיך לגדול ביד הישראל, מ"מ זה ממשיך להיות פטור. וכך כתב הרדב"ז בפי' על הרמב"ם שם, שדן מדוע יש לכתוב ד"ז, וכתב שהירושלמי יישב תמיהה זו, שאע"ג שיצא ביד הישראל ענף חדש מן הגזע שנטעו הגוי, מ"מ זה פטור מן הערלה, כיון ששורש פטור, פוטר. ואם די בנטיעה של הגוי או שצריך שגם יושרש ביד הגוי, עי' מה שכתב בזה מרן הגרשז"א זצ"ל בשו"ת מנחת שלמה ח"א עמ' שפ"ז ואילך. וראה עוד לקמן בריש פרק ישישי מה שכתבנו בגדרי הדין של "שורש פטור פוטר", ומדוע לא אומרים דין זה בנגמם בגובה פני הארץ, ובעולה מן השורשים, עי' ש. [ובד"ז דשורש פטור פוטר, ראה בברכ"י (סי' רצד ובהערות שם), ובחזו"א ערלה (סי' ב אות ח), ובשו"ת מנח"ש (סי' ע), ועוד יש לדוק מדברי מפרשי הירושלמי בריש ערלה שאפילו שעה אחת פטור, כלומר אף שלא עברו ג שנים על

התו"כ (קדושים פ"ג). ומבאר, ששינה הכתוב משמעו לגבי ערלה, שהרי סמך נטיעה לביאה לומר, שמיד שבאו נתחייבו. וכן גרס הכפתור ופרח (פ"י), וכן היא הגירסה ברוב מפרשי הירושלמי ומהם: הרש"ס, המהר"א פולדא שם ועוד. ואם כן, לפי זה משנתנו וגם רבי ישמעאל הכי ס"ל, שערלה וחלה שאני, שגם לפני כיבוש התחייבו בערלה מיד עם בואם לארץ, ואם כן, אכן דברי הרמב"ם בהל' מע"ש הם בדווקא, ומיד עם הכניסה לארץ התחייבו בערלה וכדברי הירושלמי. וצדקו להלכה דברי הטורי אבן, ושלא כדברי המשנ"ר שנקט כפשטות דברי הספרי, ולכן הוסיף חידוש שלגבי נטיעה שניטעה משנכנסו ישראל לארץ גם לפני הכיבוש יתחייבו בערלה בבוא הזמן לאחר י"ד שנה שסיימו את הכיבוש. אמנם בביאור הגר"א שם ובשנות אליהו מחק בירושלמי שם את המילה 'ערלה' וס"ל שרבי ישמעאל מודה רק בחלה ולא בערלה, ולדבריו אכן יש מחלוקת המשנה והספרי לגבי ערלה. עי' ש.

והנה, ברדב"ז על הרמב"ם שם ובמנחת חינוך (מצוה רמ"ו סקי"א) ובדרך אמונה שם בביאור ההלכה, ועוד אחרונים נוספים הקשו, מדוע כ' הרמב"ם דין זה שאינו להלכה, דמאי דהוה הוה [ואכן לגבי חלה לא כתב דין זה. ראה בפ"ה מהל' ביכורים]. ודנו לתרץ זאת באופנים שונים: א. ללמד שאף אם יצא ענף חדש משורש של אילן שנטעו גוי, יהיה פטור מערלה [רדב"ז, ועיין להלן]. ב. לשיטות שקדושת עזרא לא קידשה לעתיד לבוא, יהיה דין זה לעתיד לבוא כשיבוא

ב. אופן מנין שנות ערלה אינו שווה בכל המקרים. פעמים שיש למנות שלש שנים מיום ליום, ופעמים שמונה פחות, ויבוארו הדינים לקמן בפרק יא. אולם תחילת המנין הוא לעולם מזמן הקליטה ולא מהזמן שהתחיל האילן להוציא פירות, ואף אם בשנותיו הראשונות לא הוציא האילן פירות כלל, מכל מקום עולים הם למנין שנות ערלה והחל מהשנה הרביעית אין בפירות דין ערלה⁴.

.....

ובעליית עזרא לא היה כן. וראה גם סמ"ק מצוה רטו, ובשדי חמד מערכת הלמד סי' קמא. אמנם ראה במנחת חינוך מצוה רמו סק"א שכ' שגם להצל"ח אסור, אלא שאין דינו כדין הארץ אלא אסור כחו"ל מהלכה למשה מסיני, ונפק"מ תהיה לספיקו שבחו"ל מותר. וראה עוד שם מצוה רמז סקט"ו. וראה עוד לקמן בריש פרק שני מה שכתבנו בזה בכמה מקומות, והדין הלכה למעשה, עי"ש.

4. הנה לשון הרמב"ם (הל' מע"ש ונט"ר פ"ט ה"ח): "ומאימתי מונין לערלה ורבעי? משעת נטיעה." ובהל' יב כתב הרמב"ם שמונין מיום ליום, וכתב הראב"ד שם שסו"ס חסר ימי הקליטה, וכתב על זה מרן הכס"מ שאכן כך הדין ויש להוסיף את ימי הקליטה. הרי שמנין שנות ערלה מתחיל לאחר י"ד ימי הקליטה, ולא מזמן הנטיעה. אולם הגר"א בביאורו על השו"ע, (ומובא גם בגליון הרמב"ם מהד' פונקל), שהמנין הוא מזמן הנטיעה [לגבי דין יום ליום] הגם שלגבי שלושים יום בשנה כן בעינין שיהיה לאחר קליטה, יעו"ש, ועי' עוד בשו"ת מנח"ש (ה"א סי' ע בד"ה והואיל). וראה עוד בלשונו של השו"ע בסעיף א "מעט נטיעתו".

השורש, הוא פטור ופטר, ויש לדוק מדברים אלו על דברי החזו"א, ודו"ק. ועי' עוד בספר אוצר התשובות (עמ' 195 ואילך).

3. רמב"ם (הל' מאכ"א פ"י ה"ו) וכן משמעות הראשונים והמפרשים שהוא מדאורייתא בזה"ז. וכן כ' השו"ע (סי' רצד ס"ט), ובשו"ת מבי"ט ח"ג (סי' קכז), ובנו המהרי"ט ביו"ד (סי' לד), ובמלבושי יו"ט בקונטרס חוב"ק (סי' ג), ומקור ברוך ח"ב (סי' ז), ועוד. וכן נוטה החזו"א בערלה (סי' יא סק"ח), ובשביעית (סי' ג סק"ב) [ע"ש שצירף כמה שיטות], וכן בדיני ערלה (אות י) שגם בזה"ז ספיקה אסורה. אמנם המל"מ בהל' מאכ"א פ"י הי"א כתב עפ"י ד התוס' ביבמות דפ"א ע"א לגבי כלאים, שה"ה לערלה בזה"ז שספיקה מותר. וכן הביאו הדברים הגאון המהר"י אלגאזי בספרו ארעא דרבנן (סי' שכא), פריה אדמה בחלק א (דכ"ה ע"ב). וע"ע בתפא"י ריש פ"א דערלה. והצל"ח כתב (ברכות לו ע"א) שגם לדעת הרמב"ם איסור ערלה בזה"ז אינו מן התורה, ואף אם קדושה ראשונה קידשה לעתיד לבוא, מ"מ מאחר שכ' "כי תבואו", צריך שתהיה ביאת כולם,

ג. דין ערלה נוהג באילן [וגדרי אילן יבוארו לקמן בפרק ג], בין אם זרעו מגרעין של פרי, ובין אם שתל יחור [=ענף] של עץ, ובין אם שתל שתיל חשוף שורשים. ואם שתל את העץ עם גוש אדמה או העביר עץ זקן ממקום למקום או שנעקר העץ ממקומו וחזר ונקלט באותו מקום, פעמים שיש למנות שנות ערלה מחדש ופעמים שלא, ונתבארו הדינים לקמן בפרק ז⁵.

ד. פירות שאסורים משום ערלה, עומדים באיסורם לעולם אף לאחר שעברו שלש שנות הערלה, בין אם נשארו הפירות על העץ, ובין אם הצניעים. כמו כן, אין לפירות הערלה היתר לאיסורם על ידי פדיון או חילול בכסף או בפירות, כדרך שמחללים מעשר שני ונטע רבעי⁶.

ה. פירות ערלה אסורים מן התורה בין באכילה ובין בהנאה⁷. ודין אופני השימוש השונים יבוארו לקמן בפרק י.

.....

6. כן מבואר בתורת כהנים על הפסוק "שלש שנים יהיה לכם ערלים" (ויקרא יט, כג), ודרשו "יהיה" באיסורו הוא עומד לעולם. והביא את דברי התו"כ ברש"י על הפסוק שם. וכ"פ מרן בשו"ע שם (סעי' א). וכ"כ הש"ך שם (ס"ק א), ובביאור הגר"א (ס"ק ג) וציין לדברי התו"כ הנ"ל.

7. גמ' קידושין (נ"ו ע"ב) ודרשו זאת מלשון הפסוק "וערלתם ערלתו". ועי' בגמ' פסחים (כ"ב ע"ב) ששם דרשו מהנאמר: "לא יאכל" שכל מקום שנכתב איסור אכילה במילים הללו, היינו אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע עד שיפרט לך הכתוב. (ע"ש הטעם שהוצרכו ללמוד באופן זה). וכ"פ רבנו הרמב"ם (הל' מאכ"א פ"ח הט"ו, ופ"י ה"ט), וכ"פ מרן בשו"ע שם (ס"א).

וראה בביאור הגר"א שציין לתו"כ שהביאו אח"כ בביאורו באות יג. עכ"פ גם בלשון השו"ע יש לומר שהוא פשוט שהכוונה לאחר ימי קליטה וכמו שכתב שכן פשוט בדברי הרמב"ם. והדין פשוט שאין מונין שנות ערלה מנתינת הפירות שהוציא העץ, כי אין מונין שנות ערלה לפירות אלא לעצים, וכמבואר בשו"ע בסעי' יז לגבי גפנים, דקודם שיעברו עליהם שני ערלה אינם עושים פירות, ואם עושים, הם דקים וקלושים שאינם ראויים לעשות מהם יין, עכ"ד ופשוט.

5. ד"ז שמונין לערלה בין בגרעין ובין ביחור, וכן אילן שנזדעזע, מבואר ברמב"ם (הל' מע"ש פ"י הל' יא) ובשו"ע (סי' רצ"ד סעי' טז). וראה עוד לקמן בפ"ז מה שביארנו בזה.